

Ллевелін Х. Роквелл, мол.,
засновник і президент Інституту Людвіга фон Мізеса (США)

НЕМИНУЩА ЦІННІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ АВСТРІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ШКОЛИ*

Економіка, як писав Джозеф Шумпетер (Joseph Schumpeter), – це «великий автобус із багатьма пасажирами, що мають різні інтереси та здібності, які неможливо виміряти». Це означає, що на долю економістів випав важкий жереб, про що, зрештою, свідчить їхня репутація. Але так не повинно бути, адже економісти намагаються відповісти на найбільш фундаментальні питання, які стосуються нашого матеріального світу. Австрійська економічна школа демонструє особливий альтернативний погляд на економічну науку в цілому.

Ллевелін Х. Роквелл (США)
**НЕПРЕХОДЯЩА ЦЕННОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЙ
АВСТРИЙСКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ**

Економіка, як писав Джозеф Шумпетер (Joseph Schumpeter), – это «большой автобус с многими пассажирами, имеющими разные интересы и способности, которые невозможно измерить». Это означает, что на судьбу экономистов выпал трудный жребий, о чем, в конце концов, свидетельствует их репутация. Тем не менее, так не должно быть, поскольку экономисты стараются ответить на наиболее фундаментальные вопросы, которые касаются нашего материального мира. Австрийская экономическая школа демонстрирует особый альтернативный взгляд на экономическую науку в целом.

Llewellyn H. Rockwell Jr. (USA)
WHY AUSTRIAN ECONOMICS MATTERS

Economics, wrote Joseph Schumpeter, is «a big omnibus which contains many passengers of incommensurable interests and abilities». That is, economists are an incoherent and ineffectual lot, and their reputation reflects it. Yet it need not be so, for the economist attempts to answer the most profound question regarding the material world. Austrian School it not a field within economics, but an alternative way of looking at the entire science.

Припустимо, ви нічого не знаєте про ринок і хочете дізнатися: як усі обмежені запаси фізичних та інтелектуальних ресурсів суспільства можуть бути використані, щоб мінімізувати витрати, як максимально задіяти здібності всіх індивідів, як забезпечити потреби і смаки кожного споживача, як захопити технічні інновації, творчість та суспільний розвиток; і як це робити, щоб можна було такий стан підтримувати?

Ці питання варті академічних зусиль, і ті, хто щосили шукають відповіді, заслуговують на повагу. Проблема полягає ось у чому: методи, якими користується багато нинішніх економістів, досить поверхово враховують інтереси активного населення, відтак застосування цих методів не дозволяє зробити висновків, які б мали практичне значення. Але так не повинно бути.

Центральне питання економіки турбувало найвеличніших мислителів від часів Античної Греції. І сьо-

годні економічна думка поділена на багато шкіл, серед яких: кейнсіанська, посткейнсіанська, некейнсіанська, класична, нова класична (школа раціональних очікувань), монетаристська, чиказька школа суспільного вибору, віргінська школа суспільного вибору, а також експерименталісти, теоретики ігор, різні відгалуження економіки пропозиції тощо.

Австрійська школа

Однією з економічних шкіл, але в багатьох значеннях відокремленою і вищою від них, є Австрійська школа, яка демонструє особливий альтернативний погляд на економічну науку в цілому. В той час як інші школи здебільшого покладаються на ідеалізовані математичні моделі економіки та пропонують шляхи, за допомогою яких уряд може підкорити економіку, австрійська теорія є більш реалістичною і тому, із соціальної точки зору, більш науковою.

Австрійці розглядають економіку як інструмент для розуміння того, як люди співпрацюють та конкурують у процесі досягнення своїх цілей, розподілу ресурсів і знаходження шляхів побудови суспільного порядку, що процвітає. Підприємництву австрійці відводять роль критичної сили в економічному розвитку, приватну власність вважають суттєвою умовою ефективного ви-

* Пан Ллевелін Х. Роквелл люб'язно погодився на друк своєї статті в науковому журналі «Економічний часопис-XXI». Вона написана на основі лекції, прочитаної в *Heritage Foundation*. Текст статті англійською мовою розміщено на сайті Інституту Людвіга фон Мізеса (США): *Llewellyn H. Rockwell Jr. Why Austrian Economics Matters* (<http://mises.org/about/3224>). Переклад на українську здійснено Олександром Мартиновим, наукове та літературне редагування – редакцією «ЕЧ-XXI».

користання ресурсів, а урядове втручання в ринковий процес – завжди і всюди деструктивною дією.

Австрійська школа нині перебуває на значному підйомі. В академічних колах це пов'язують із тенденцією негативного сприйняття математизації, відродженням вербальної логіки як методологічного інструменту і пошуком теоретично стабільної традиції у божевільні макроекономічного теоретизування. З точки зору політики, Австрійська школа виглядає дедалі привабливіше, зважаючи на загадкові бізнес-цикли, крах соціалізму, провал соціальної регулятивної держави та громадське невдоволення загальним урядованям.

Кульмінаційні моменти в австрійській традиції

За дванадцять десятиліть свого існування Австрійська школа відчувала різні рівні визнання. Вона була центральною у дебатах щодо цінової теорії на зламі століть, у монетарній економіці – у перших декадах століття, у суперечках щодо реалістичності соціалізму і джерел бізнес-циклу – у 20–30-ті роки минулого століття. Австрійська школа відійшла на задній план у період від 1940-х до середини 1970-х років – тоді вона зазвичай згадувалася лише на курсах з історії економічної думки.

Протоавстрійська традиція починається з іспанських схоластів XV століття, які вперше презентували індивідуалістичне й суб'єктивне розуміння цін і заробітної плати. Але формальне заснування Школи датується публікацією у 1871 році «Принципів економіки» Карла Менгера (*Carl Menger*), що змінила розуміння економістами вартості, економії та ціноутворення ресурсів, поваливши «граничною революцією» («*marginal revolution*») одночасно класичний і марксистський погляди.

Окрім того, К. Менгер висунув нову теорію грошей як ринкової інституції і запровадив застосування в економіці дедуктивних законів, відкритих методами соціальних наук. Книга Менгера, за словами Людвіга фон Мізеса, зробила його економістом, і вона досі має значну цінність.

Ойген фон Бюм-Баверк (*Eugen von Bohm-Bawerk*) був наступною важливою фігурою Австрійської школи. Він показав, що відсоткова ставка в разі відсутності маніпуляцій нею банком, встановлюється часовими горизонтами в суспільстві, і що рівень повернень від інвестицій має тенденцію дорівнювати рівню переваги у часі. Він також завдав смертельного удару теорії капіталу та експлуатації К. Маркса, будучи ключовим захисником теоретичної економіки тоді, коли історики різних мастей намагалися її знищити.

Найвидатнішим студентом Бюм-Баверка був Людвіг фон Мізес, першим головним проектом котрого була розробка нової теорії грошей. Книга «Теорія грошей і кредиту», видана у 1912 році, розвила ідеї Менгера, показавши не тільки те, що гроші мають своє походження у ринку, а й те, що немає іншого способу їх виникнення. Мізес стверджував, що гроші та банківська система слід залишити ринкові, а державне втручання може спричинити лише шкоду.

У цій книзі, яка до сьогодні лишається класичною працею, Мізес також заклав основи своєї теорії бізнес-циклу. Він стверджував, що центральний банк, штучно занижуючи відсоткову ставку, створює підстави для

викривлення структури виробництва у секторі капітальних товарів. Коли відбувається хибне інвестування, економічний спад необхідний, щоб позбутися поганих капіталовкладень.

Спільно зі своїм студентом Ф. А. Хайєком (*F. A. Hayek*) Мізес заснував у Відні Австрійський інститут досліджень бізнес-циклу. Вони показали, що саме центральні банки є джерелом бізнес-циклів. Їхня робота, зрештою, виявилася більш ефективною в боротьбі з кейнсіанськими експериментами щодо настроювання економіки через фіскальну політику і центральний банк.

Теорія Мізеса-Хайєка була домінуючою в Європі доти, доки Кейнс не здобув перевагу, стверджуючи, що сам ринок відповідальний за бізнес-цикл. Незважаючи на те, що методи, які пропонувала кейнсіанська теорія – збільшення витрат, інфляцію і дефіцити, – і до того впроваджувалися урядами багатьох країн світу.

Соціалістичні розрахунки

Під час дебатів щодо бізнес-циклу Мізес і Хайєк також брали участь у дискусіях щодо перспектив соціалізму. У 1920 році Мізес написав одну із найвпливовіших статей століття «Економічні розрахунки в соціалістичній спільноті» («*Economic Calculation in the Socialist Commonwealth*»), а після неї книгу «Соціалізм». До того часу існувало багато критики соціалізму, але жодна з них не звернула уваги на те, як соціалістична економіка працюватиме за відсутності вільного ціноутворення та приватної власності.

Мізес наполягав на тому, що раціональні економічні розрахунки потребують випробування за допомогою схеми «прибутки-збитки». Якщо фірма отримує прибутки, вона використовує ресурси ефективно, якщо ж зазнає збитків – неефективно. Без таких сигналів економічний агент не має інструменту, щоб перевірити доцільність своїх рішень. Він не може оцінити альтернативні витрати для розвитку того чи іншого виробництва. Ефекти механізмів цін і «прибутку-збитку» суттєво важливі. Мізес також показав, що приватна власність на засоби виробництва необхідна для встановлення таких цін.

Соціалізм стверджує, що засоби виробництва повинні бути в колективній власності. Це означає відсутність купівлі чи продажу капітальних товарів, а отже, і ринкових цін на них. А без цін немає перевірки «прибутком-збитком», що, зрештою, унеможливує існування реальної економіки. Чи потрібно будувати новий завод? На засадах соціалізму це неможливо визначити. Усе перетворюється на гру у здогадки.

Теорії Мізеса спровокували дебати в усій Європі та Америці. Один із визначних соціалістів Оскар Ланге (*Oskar Lange*) визнав, що ціни необхідні для економічних розрахунків, але централізовані планові органи могли визначити споживацький попит і назначити ціни, дивлячись на черги в магазинах, тобто ґрунтуючись на суб'єктивних підходах. Мізес відповів, що «грати в ринок» неможливо: соціалізм у силу своїх внутрішніх протиріч приречений на невдачу.

Хайєк використав нагоду дебатів щодо розрахунків, аби розвинути й розширити аргумент Мізеса у власну теорію використання знань у суспільстві. Він стверджував, що знання, які створюються ринковим процесом, не доступні якомусь окремому розуму, особ-

ливо централізованого планувальника. Мільйони рішень у процвітаючій економіці занадто важкі для розуміння будь-якої однієї людини. Ця теорія стала основою більш повної теорії соціального устрою, якою Хайек займався впродовж усього свого подальшого академічного життя.

Мізес переїхав до Сполучених Штатів, тікаючи від нацистів, і потрапив до середовища бізнесменів – прихильників вільного ринку, найвидатнішим серед яких був Лоуренс Фертиг (*Lawrence Fertig*). Тут він допоміг сформуванню руху навколо своїх ідей, і більшість економістів вільного ринку визнає, що завдячують йому. Ніхто, як сказав Мілтон Фрідман (*Milton Friedman*), не доклав стільки зусиль для поширення ідей вільного ринку в цій країні, як Мізес. Але то був непростий час. Мізес мав проблеми з тим, щоб знайти оплачувану університетську посаду, якої він заслуговував, до того ж йому було складно розширити аудиторію для пропагування своїх поглядів.

Протягом перших років перебування у США Мізес працював над своїм шойно завершеним німецькою мовою трактатом, який він переписав у свою «Людську діяльність» («*Human Action*»), фундаментальну роботу для англомовної аудиторії. У книзі Мізес старанно переробив філософські засади соціальних наук узагалі та економіки зокрема. Зазначений підхід став визначним вкладом у науку: тоді як наївні догми емпіризму довели свою непридатність, Мізесова «праксеологія», або логіка людської діяльності, продовжує надихати студентів і вчених. Цей *magnum opus* відкинув кейнсіанські помилки та претензії історичної школи й остаточно зробив можливим відродження Австрійської школи.

Відродження

Тим часом до 1970 року важко було знайти помітного економіста, який би не поділяв кейнсіанської доктрини, яка визначала, що цінова система зіпсована, що ринок – ірраціональний, що фондовий ринок керується тваринними інстинктами, що не можна довіряти приватному сектору, що уряд спроможний так планувати в економіці, щоб не допустити рецесії, що інфляція і безробіття характеризуються обернено пропорційною залежністю.

Єдиним винятком був Мюррей Ротбард (*Murray N. Rothbard*), ще один видатний студент Мізеса, який написав масивний економічний трактат на початку 1960-х років під назвою «Людина, економіка і держава» («*Man, Economy, And State*»). Цією книгою Ротбард зробив власний внесок до австрійської думки. Роботи двох інших учнів Мізеса – Ханса Ф. Сенгольца та Ізраеля Кірцнера (*Hans F. Sennholz and Israel Kirzner*) – продовжили традицію. Генрі Хезлітт (*Henry Hazlitt*), тодішній автор щотижневої колонки у *Newsweek*, також доклав помітних зусиль для популяризації Австрійської школи.

Стагфляція 1970-х завдала помітного удару Кейнсіанській школі, показавши, що можливо мати одночасно високу інфляцію і високий рівень безробіття. Нобелівська премія, яку отримав Хайек у 1974 році за свої дослідження бізнес-циклу разом із Мізесом, спричинила вибух академічного інтересу до Австрійської школи й економіки вільного ринку в цілому. Покоління аспірантів почало вивчати праці Мізеса та Хайека, і

цей інтерес продовжує зростати. Сьогодні теорії Австрійської школи найбільш повно втілюються в діяльності Інституту Мізеса.

Ядро австрійської теорії

Концепція дефіциту та вибору лежить в основі австрійської економічної теорії. Людина завжди стикається із великою кількістю різних варіантів, з яких треба обрати найкращий. Будь-яка дія означає затрати або втрачені альтернативи і, з точки зору економічного агента, повинна покращувати його становище. Понад те, економічні агенти мають різні цінності, вподобання, потреби, бажання і час для цілей, яких вони намагаються досягти.

Потреби, смаки і часові виміри одних людей неможливо додавати чи віднімати від потреб, смаків та часових вимірів інших людей. Тому зобразити смаки та часові виміри через одну криву і назвати це споживачькими вподобаннями є дією, позбавленою сенсу. Чому? Тому що економічна оцінка суб'єктивна для кожного індивіда.

Так само неможливо виразити усю складність ринкової організації через сукупні агрегати. Наприклад, ми не можемо сказати, що обсяг капіталу в економіці – це однорідна маса, просумована й позначена літерою *K*, використати її в рівнянні та сподіватися отримати від цього корисну інформацію. Капітал – гетерогенний. Один вид капіталу має за мету створення товару для продажу його завтра, а інший – через десять років. Часові виміри для використання капіталу варіюються, як і сам капітал. Австрійська теорія розглядає конкуренцію як процес винайдення нових кращих можливостей для організації ресурсів, а також шляхів розвитку економіки, які хоч і сповнені помилками, але постійно покращуються.

Такий спосіб дивитися на ринок помітно відрізняється від мислення будь-якої іншої школи. Від часів Кейнса економісти розвили звичку будувати паралельні всесвіти, які не мають нічого спільного з реальністю. У цих середовищах: капітал – гомогенний, а конкуренція статична і стала; існує правильна кількість продавців; ціни відповідають затратам на виробництво; не створюються надприбутки; економічний добробут визначається додаванням корисності, отриманої всіма членами суспільства. Фактор часу рідко береться до уваги, за винятком трансформації із одного статичного стану в інший. Варіативні часові виміри виробників і споживачів просто не розглядаються. Натомість пропонуються агрегати, які начебто містять усю можливу цінну інформацію.

Традиційні економісти охоче погодяться, що ці моделі нереалістичні, ідеалізовані й використовуються лише як інструменти для аналізу. Але їх твердження є невідвертими, оскільки ці самі економісти використовують зазначені моделі для політичних рекомендацій.

Один із очевидних прикладів побудови політики на штучних моделях економіки – антимонопольний підрозділ Департаменту юстиції. У ньому бюрократи претендують на те, що знають, якою має бути структура галузі, які злиття чи придбання шкодять економіці, хто володіє занадто великою чи занадто маленькою часткою ринку і який ринок є досконалим. Хайек називав це знання «претензією на знання» («*the pretence of knowledge*»). Коректні відносини між конкурентами

складаються лише через купівлю і продаж, а не через бюрократичний декрет. Австрійські економісти, особливо Ротбард, стверджують, що справжні монополії створює держава, а ринки надто конкурентні, щоб дозволити будь-якій монополії втриматися.

Ще один приклад – ідея, що економічне зростання може бути забезпечене маніпулюванням кривою агрегованого попиту, що виходить від уявлення про те, що більші та швидші державні витрати – це шлях до зростання попиту, а не придушення пропозиції чи державного тиску на суспільство споживачів.

Якщо ознака традиційної економіки – нереалістичні моделі, то ознака Австрійської економічної школи – глибока повага до цінової системи. Ціни надають економічним агентам критичну інформацію про відносну обмеженість товарів і послуг. Наприклад, споживачам не обов'язково знати, що хвороба знищила поголів'я курей, аби економити яйця. Цінова система, зробивши яйця дорожчими, поінформує громадськість про правильну поведінку.

Цінова система каже виробникам, коли входить та виходить з ринків, через передання інформації про зміни у споживацьких вподобаннях. І саме вона спонукає виробників до найбільш ефективного способу використання ресурсів для створення товару – найменш витратного. Подібних сигналів не може дати жодна інша система.

Але ціни мають формуватися вільним ринком, а не шляхом публікації в документах Державного друкарського офісу [*Government Printing Office (GPO)*] – орган законодавчої гілки влади, який друкує офіційні документи у США. – Прим. перекладача]. Ціни не можуть базуватися на виробничих затратах, як вони обчислюються для поштових витрат. Встановлені в такий спосіб ціни призводять до викривлень і неефективності. Натомість ціни мають створюватися як результат вільних дій індивідів у правових умовах, де поважається приватна власність.

Цінова теорія неокласиків, як можна прочитати у студентських підручниках, розділяє більшість цих ідей. Але, частіше всього, точність механізму цін сприймається як належне, відокремлено від його основи – приватної власності. Як наслідок, майже в кожному плані з реформування постсоціалістичних економік ідеться про потребу в кращому управлінні, позиках від Заходу, нових і різноманітних формах регуляції та відміні контролю цін, але не про приватну власність. Відтак економічний результат від подібних дій можна порівняти з аварією потяга. Гнучкі ціни не можуть виконувати своєї функції окремо від приватної власності та свободи контракту, що її супроводжує. Австрійська теорія вважає, що приватна власність – ключовий принцип міцної економіки. Економісти зазвичай не надають уваги цій темі, згадуючи її тільки тоді, коли треба знайти філософське підґрунтя для порушення права власності.

Логіка і легітимність аналізу з точки зору «провалу ринку» і висновки із такого аналізу у сфері суспільних благ широко сприймаються неавстрійськими школами. Поняття суспільних благ полягає в тому, що вони надаються не ринком, а урядом за рахунок податкової влади. Деякі визначення суспільних благ можуть бути настільки широкими, що під них підпадають буденні споживацькі товари.

Австрійці вказують на те, що неможливо знати, чи провалиться ринок, без незалежного тесту, яким не

може бути нічого, крім випробовування людськими діями. Сам ринок – єдиний доступний критерій для визначення того, як слід використовувати ресурси.

Скажімо, я вважаю, що з різних соціальних причин має бути один перукар для кожних 100 людей, однак коли я дивлюся навколо, то бачу, що це не так. Тому я, звичайно, можу виступати за створення Національного фонду за перукарство, який би вимагав збільшення кількості перукарів. Але єдиний спосіб визначити, скільки перукарів має бути насправді – лише ринок сам по собі. Якщо існує менше перукарів, ніж один на 100 людей, то мусимо припустити, що більше їх просто не потрібно, враховуючи раціональний стандарт ефективного ринку. Економічно недоцільно розробляти список бажаних робіт та інституцій, які існують окремо від самого ринку.

Екстерналії

Традиційна економіка вчить, що якщо вигоди чи затрати від економічних рішень однієї людини позначаються на інших, то існують екстерналії, які повинні бути виправлені урядом через перерозподіл. Але, за великим рахунком, екстерналії закладені в кожен економічну транзакцію, оскільки затрати і вигоди, в кінцевому випадку, суб'єктивні. Наприклад, я можу отримувати задоволення від розглядання заводів, які випускають дим, бо люблю індустрію. Проте це не означає, що мене мають оподатковувати за привілей дивитися на них. Подібно до цього, я можу бути ображений з того, що більшість чоловіків не носить борід, але це не означає, що начисто виголені чоловіки мають оподатковуватися, аби компенсувати моє незадоволення.

Австрійська школа надає власне визначення екстерналій як таким, що трапляються лише через фізичне втручання у власність (наприклад, як у випадку, коли мій сусід звалює своє сміття на моєму подвір'ї, що є злочином).

Ще одна сфера, де австрійці мають окрему точку зору, це те, як уряд повинен вирішувати практичну проблему корекції провалу ринку. Припустимо, якимось чином уряд може виявити провал ринку, але, крім цього, він мусить довести свою спроможність подолати проблему більш ефективно, ніж ринок. Австрійці пропонують перефокусувати зусилля, які докладаються на пошук провалів ринку, на пошук причин провалів уряду.

Але невдачі урядовців є дуже непопулярною темою. За винятком школи суспільного вибору, інші школи зазвичай вважають, що влада здатна робити все, від неї залежне, і при цьому діяти добре. Чомусь ігнорується природа держави як інституції, що часто вдається до реалізації згубних для суспільства проєктів. Важливий науковий доробок Ротбарда полягав у тому, щоб привернути увагу австрійців до цієї точки зору і ймовірних наслідків, до яких призводять державні інтервенції. Він розробив типологію інтервенціоналізму й виробив аргументи для критики багатьох типів втручання та їх наслідків.

Провісники долі

Питання, яке постійно виникає, міститься у відомій фразі Джеймса Бьюкенена (*James Buchanan*): «Що ж мають робити економісти?» Відповідь традиційних

економістів проста: передбачати майбутнє. Така мета легітимна для природничих наук, адже скелі й звукові хвилі не приймають власних рішень. Але економіка як соціальна наука має справу з людьми, які здійснюють вибір, реагують на стимули, змінюють свої рішення і навіть діють ірраціонально.

Австрійські економісти усвідомлюють, що майбутнє ніколи не можна визначити повною мірою. Людська діяльність – це невизначений світ, у якому обмеженість ресурсів становить першочергову економічну проблему. Нам потрібні підприємці та ціни, аби принаймні частково подолати невизначеність.

Передбачати майбутнє – це робота підприємців, а не економістів. Водночас, це не означає, що австрійські економісти не можуть прогнозувати певні наслідки деяких урядових дій. Наприклад, вони знають напевне, що обмеження цін завжди і всюди створює нестачу, а збільшення грошової маси веде до загального зростання цін та подовження бізнес-циклу, навіть не знаючи часу і конкретних проявів очікуваних явищ.

Урядова статистика

Остання сфера теоретичних досліджень, що відрізняє австрійців від традиційних шкіл, – це економічна статистика. Австрійці критично ставляться до можливості існування та застосування більшості статистичних засобів в економіці. Візьмімо для прикладу питання цінової еластичності, яка мала б вимірювати споживацьку чутливість до змін у цінах. Проблема полягає у метафорі та її застосуванні. Пропонується, що еластичність існує незалежно від людських дій, і її можна розрахувати наперед без відповідного досвіду. Але вимірювання історичної споживацької поведінки не є економічною теорією.

Інший приклад суперечливих статистичних технік – індекси. Це головний інструмент, за допомогою якого уряд оцінює рівень інфляції. Проблема індексів у тому, що вони пересувають на другий план відносні зміни цін між товарами і галузями, що має велике значення. Це не означає, що індекс споживчих цін нічого не вартий, просто він не єдиний індикатор. До того ж ним легко маніпулювати, бо він маскує надзвичайно складні зміни цін між секторами.

Слід також відмітити, що статистика валового національного продукту наповнена структурними недоліками, характерними для кейнсіанської моделі. Урядові витрати розглядаються як частина загального попиту і не докладається жодного зусилля, аби довести деструктивну роль оподаткування, регулювання та перерозподілу. Якщо б обирали австрійці, то уряд ніколи б не збирав економічну статистику, оскільки такі дані, головним чином, використовуються для планування економіки.

Суспільна політика

Австрійці переконані, що економічне регулювання завжди є руйнівним для процвітання, позаяк воно неправильно розподіляє ресурси і справляє надзвичайно деструктивний вплив на розвиток малого бізнесу та підприємництва.

Екологічне регулювання останні роки було чи не найбільш агресивним. Ніхто не зможе порухати ней-

мовірні втрати, пов'язані із прийняттям Акта чистого повітря (*the Clean Air Act*), чи абсурдною політикою щодо видів, які знаходяться під загрозою. Така екологічна політика знижує стандарти життя людей.

А ось антимонопольна політика, на відміну від того, що заявлено, не створює конкуренцію. Така страшилка, як грабіжницькі ціни, досі лякає бюрократів у Департаменті юстиції, тоді як простий економічний аналіз здатний спростувати ідею, що конкурент продаватиме щось за цінами, нижчими від своїх виробничих затрат, аби захопити ринок, а потім уже торгуватиме за монополюними цінами. Будь-яка фірма, яка спробує продавати за цінами, нижчими за виробничі затрати, зазнає збитків. Бо у момент, коли вона спробує підняти ціни, на ринок знову вийдуть конкуренти.

Законодавство щодо громадських прав – одне із найбільш нав'язливих регуляторних втручань у ринок праці. Коли роботодавці не спроможні наймати, звільняти чи надавати підвищення за власними критеріями, виникають порушення всередині фірми і ринку праці в цілому. Понад те, законодавство щодо громадських прав, створюючи легальні переваги для деяких груп, підриває загальне розуміння справедливості, властиве ринку.

Слід назвати ще одну ваду економічного регулювання: воно перешкоджає реалізації підприємницької ініціативи. Цей процес ґрунтується на існуванні широкого спектру альтернатив, відкритих для застосування капіталу. Однак урядове регулювання обмежує вибір підприємців і встановлює бар'єри для використання підприємницьких талантів. Наприклад, регулювання безпеки, здоров'я та праці не тільки стримує існуюче виробництво, а й гальмує впровадження кращих виробничих технологій.

Австрійці також здійснили вражаючий критичний аналіз політики перерозподілу. Традиційні теорії соціального добробуту стверджують: якщо закон спадаючої граничної корисності достовірний, то загальна корисність може бути легко збільшена. Якщо взяти долар у багатішої людини, то її добробут зміниться незначною мірою, бо долар вартує для нього менше, ніж для бідної людини. Тому перерозподіл долару від багатішої людини до бідної в сумі збільшує загальну корисність в обох. Таким чином, добробут може бути максимізовано через ідеальну рівність доходів. Проблема тут в тому, кажуть австрійці, що корисність не можна додавати чи віднімати через її суб'єктивність.

Перерозподіл забирає у власників і виробників та віддає, не визначенням, не власникам і не виробникам. Як наслідок, зменшується ціна власності, яку було перерозподілено, а відтак і загальний добробут. Роблячи власність та її цінність більш вразливими, переміщення доходу зменшує користь від власності й виробництва, а тому зменшує стимул для обох.

Австрійські вчені відкидають роль перерозподілу як засобу стимулювання економіки чи трансформації структури економічної діяльності. Наприклад, збільшення податків може завдати лише шкоду. Найперший наслідок податків – руйнування багатства і зниження добробуту. Стягуючи податки, держава фактично силою конфіскує частину власності, яка в іншому випадку могла б бути заощаджена чи інвестована, тим самим утискається вибір споживачів. Усі податки зменшують виробництво.

Австрійці не погоджуються з поглядом, що дефіцит не має значення для економіки. Насправді, вимога, щоб дефіцит фінансувався суспільством чи іноземними тримачами облігацій, піднімає відсоткову ставку, зменшуючи можливості потенційних приватних інвестицій. Дефіцити також створюють небезпеку того, що вони будуть профінансовані через емісію центрального банку та інфляцію.

Водночас, дефіцит має покриватися не шляхом збільшення оподаткування, що є більш руйнівним процесом, ніж дефіцит, а радше через зменшення витрат. Де зменшувати? Будь-де і всюди. Урядові витрати, незалежно від дефіциту чи профіциту, мають бути якомога меншими. Чому? Тому що такі витрати відвертають ресурси від кращого використання на приватних ринках.

Представники Австрійської школи взагалі вважають нонсенсом таке поняття, як «державне інвестування». Справжні інвестиції створюються лише капіталістами, які ризикують власними грошима з надією задовольнити майбутній споживацький попит. Уряд обмежує задоволення споживацького попиту, перешкоджаючи виробництву у приватному секторі. Крім цього, урядові інвестиції сумно відомі своїм неефективним застосуванням і насправді є споживацькими витратами політиків та бюрократів.

Гроші та банківська діяльність

Чимало економістів дотримуються позиції, що уряд має контролювати монетарну політику й структуру банківської сфери через картелі, депозитне страхування та гнучкий валютний курс. Австрійці відкидають цю парадигму загалом і стверджують, що немає кращого управління, ніж через приватні ринки. Отже, той факт, що сьогодні висунуто серйозні та радикальні пропозиції збільшення ролі ринку в банківській системі й валютній політиці, ми багато в чому завдячуємо Австрійській школі.

Депозитне страхування було на слуху в громадськості від часу колапсу індустрії заощаджень (*S&L crisis* – крах близько 750 небанківських ощадних установ у 1980–1990-х роках. – Прим. перекладача). Уряд гарантує повернення депозитів і позик коштами платників податків, що робить фінансові установи менш обережними. Фактично він діє стосовно фінансових установ так само, як поблажливі батьки для своєї дитини: заохочує погану поведінку, усуваючи загрозу покарання.

Австрійці ліквідували б депозитне страхування і не тільки дозволили б траплятися панічним зняттям коштів з рахунків, а й цінували їх потенційну можливість як необхідну пересторогу. За австрійського монетарного режиму не буде кредитора крайньої потреби (яким є платник податку), що витягав би банкрутів і неліквідні установи.

Основна австрійська критика централізованої банківської системи зосереджена навколо теорії бізнес-циклів Мізеса-Хайєка. Обидва стверджували, що центральні банки, а не ринок сам по собі, відповідальні за циклічний характер бізнес-активності. Щоб довести правильність своєї теорії, австрійці здійснили широкі дослідження багатьох історичних періодів рецесії і підйому й показали, що кожній із цих стадій циклу передували махінації центральних банків.

Теорія стверджує, що зусилля центрального банку щодо зниження відсоткових ставок нижче їх природного рівня призводять до того, що позичальники в промисловості капітальних товарів переінвестують у свої проекти. Знижена відсоткова ставка в нормальній ситуації – сигнал, що споживацькі заощадження здатні підтримати нове виробництво. Іншими словами, якщо виробник позичає кошти, щоб збудувати нове підприємство, то існує достатньо заощаджень споживачів, щоб купити товари і послуги, які будуть вироблятися цим підприємством, тож розпочаті проекти можуть бути підтримані. Але штучно занижені відсоткові ставки спонукають бізнес до започаткування нових непотрібних проектів. Це створює штучний бум, за яким слідує спад, коли стає зрозуміло, що заощаджень було недостатньо, щоб виправдати ступінь розширення.

Австрійці вказують на те, що монетаристське правило росту ігнорує «ефект ін'єкції» навіть за найменшого збільшення грошей і кредиту. Таке збільшення завжди створює феномен бізнес-циклу, навіть якщо воно має за мету підтримання відносно стабільних величин індексів, як у 1920-х та 1980-х.

Що ж мають робити політики, коли економіка входить у стадію рецесії? Головним чином, нічого. Потрібен час, щоб видалити неправильні інвестиції, створені кредитним бумом. Розпочаті проекти повинні збанкрутувати, робітники, помилково найняті на роботу, мають втратити свої робочі місця, зарплати мусять впасти. Після того як економіка очиститься від поганих інвестицій, ініційованих центральним банком, зростання може початися знову, базуючись на реалістичних оцінках майбутньої поведінки споживачів.

Якщо уряд хоче прискорити процес відновлення, бо, скажімо, наближаються вибори, то він може дещо зробити – наприклад, зменшити оподаткування, зосередивши більше коштів у приватних руках, щоб запустити процес відновлення. Йому також варто скасувати регулятивні акти, які стримують зростання приватного сектору, зменшити державні витрати, скоротити попит на кредитних ринках, скасувати антидемпінгові закони, зменшити митні збори і квоти, дозволивши споживачам купувати імпортні товари за меншу ціну.

Центральні банки створюють стимули для інфляційної монетарної політики. І це не збіг, що від часів утворення Федеральної Резервної Системи (*Federal Reserve System* – центральний банк США, створений у 1913 році. – Прим. перекладача) вартість долара зменшилася на 98%. Не ринок зробив це. Винний – центральний банк, чия інституціональна логіка веде його до інфляційної політики, так само, як логіка фальшивомонетника – до постійно включеного друкарського станка.

Австрійці реформували б подібну ситуацію фундаментальним чином. Мізесіанці виступають за повернення 100% золотого стандарту, припинення комерційного банківського часткового резервування і взагалі ліквідації центрального банку. Водночас хайєкіанці захищають систему, де споживачі можуть обирати валюту із різних доступних альтернатив, серед яких і паперові валюти.

Майбутнє Австрійської школи

Сьогодні Австрійська економічна школа на підйомі. Праці Мізеса читають та обговорюють по всій Західній

і Східній Європі та в колишніх республіках Радянського Союзу, а також у Латинській Америці й Північній Азії. Новий інтерес до наукового доробку Австрійської школи спостерігається у США, де її концепції потрібні навіть більше, ніж будь-де.

Успіх Інституту Людвіга фон Мізеса є свідченням цього нового інтересу. Головна мета Інституту – зробити Австрійську школу помітною силою в економічних дебатах. Для досягнення цієї мети ми виховали і зорганізували сотні професійних економістів, забезпечили академічні й не тільки місця для їх роботи, надали освіту з австрійської теорії тисячам випускників, поширили мільйонними накладами свої публікації та сформували інтелектуальні спільноти, найбільш помітні серед яких функціонують при Оубурнському Університеті (*the Auburn University*) і Університеті Невади (*the University of Nevada*), де розвиваються ці ідеї.

Щороку ми організуємо літній семінар, де розглядаються концепції Австрійської економічної школи. До участі в ньому залучено 25 викладачів та найкращі студенти з усієї країни. Інститут Мізеса також проводить академічні конференції на теоретичні та історичні теми. Учені Інституту є учасниками основних професійних зібрань.

Transaction Publishers співфінансує академічний «Квартальний журнал Австрійської економічної школи», єдиний квартальний журнал в англomовному світі, присвячений Австрійській школі. *Transaction Publishers* також видає деякі з наших книжок. Журнал «Вільний ринок» застосовує австрійські ідеї для вирішення питань урядової політики.

Інститут Мізеса допомагає студентам і викладачам у сотнях коледжів та університетів. Ми маємо програму для завершення дисертацій і для написання нових для запрошених співробітників, а також аспірантуру для випускників. В Оубурні Лабораторія Інституту Австрійської економічної школи досліджує нові галузі історії, теорії та політики, а щотижневі семінари збирають разом студентів і викладачів, щоб виробити механізми застосування австрійського підходу в міждисциплінарному контексті.

Кожні декілька місяців з'являються нові книжки Австрійської школи, її науковці пишуть статті до всіх головних академічних журналів. Мізесіанські погляди викладаються в сотнях аудиторій по всій країні (тоді як 20 років тому вони були представлені не більш як у дюжині аудиторій). Австрійці – це високопрофесійні економісти з новими ідеями, що приваблюють студентів проринковою та антиурядовою орієнтацією. Більшість цих учених була вихована на академічних конференціях, публікаціях і програмах Інституту Мізеса.

На базі Інституту Мізеса, який усіляко сприяє розвитку Австрійської економічної школи, традиція та конструктивний радикалізм поєднуються, щоб створити привабливу й інтелектуально резонансну альтернативу традиційному підходу.

Перспективи Австрійської економічної школи є світлими. І це добрий сигнал для майбутнього власне свободи. Якщо постане потреба відвернути тенденції етатизму в цьому столітті й знову запровадити вільний ринок, то не може бути кращого інтелектуального підґрунтя для цього, ніж Австрійська школа. Саме тому її значення сьогодні зростає.

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-XXI

науковий журнал
ВАК України

Видається з 1996 року
Виходить 6 разів на рік

Світове господарство і міжнародні
економічні відносини
Глобальний розвиток
Геополітика
Національна безпека
Економічна теорія
Економіка і управління
Соціальна економіка і політика
Гроші, фінанси і кредит
Регіональна економіка
Місцеве самоврядування
Політичні інститути і процеси

Автори журналу:

провідні вчені
України та світу,
посли, державні діячі,
міські голови,
лідери бізнесу

АНАЛІТИКА ДЛЯ ЕЛІТИ: ПЕРЕДПЛАТИ І ДОЛУЧАЙСЯ!

як
передплатити?

Через
передплатні агенції:
«Ідея», «Саміт»,
«Періодика»,
«Меркурій»

Через
ДП «Преса»
Передплатний
індекс:
96437

Через редакцію журналу
«Економічний часопис-XXI»:
(044) 235-98-28,
235-98-27
editor@osp.com.ua